

Alabán Ferenc

Az emancipált kontextus

Dunaszerdahely-NAP Kiadó. 2010. 166.pp.

Illésné Kovács Mária - Simigné Fenyő Sarolta

A hajdani Csehszlovákiában, majd Szlovákiában a magyar irodalom kisebbségi irodalomként volt és van jelen, amelynek küldetése és funkciója más, mint a nemzeti irodalmaké. Egy nyelvközösség identitását az adott nyelvvel és a kultúrával való azonosulás határozza meg. A kultúrában rejlő sokszínű és szerteágazó lehetőségeket mint művészi és nyelvi értéket az irodalom közvetíti, s közben önismereti és önazonosító szerepet tölt be. Az 1989-es rendszerváltást követően a magyarországi és a kisebbségi magyar irodalmak és kultúrák kontextusa újabb dimenziókkal bővült, amelyek a magyarság integrációjával, ezen belül a magyar kultúra és irodalom jövőbeli újabb lehetőségeivel kapcsolatosak. A határon túli, kisebbségben élő magyar közösségek számára a reális megoldás az lehet, ha az egész magyarság részeként, a magyar kisebbségi és az adott többségi nemzet mellett még inkább önálló entitássá válnak. Ezek a gondolatok hatják át *Alabán Ferenc Az emancipált kontextus* című kötetét, amelynek célja, hogy felhívja a figyelmet azokra az értékekre és sajátosságokra, amelyek az európai integrációt követően egy tágabb kontextusban jelennek meg az irodalmi alkotásokban. Kitér a kötet a nemzeti identitást formáló intézményekre és az általuk biztosított rendszerre is. A szerző más folyóiratokban már korábban publikált tanulmányaiból, cikkeiből és kritikáiból nyújt át egy válogatást az érdeklődő olvasónak abban a reményben, hogy írásai, miközben egymást erősítik, „felhívják a figyelmet az európai integrációs folyamat által létrejött eddigi eredményekre és a jövőt formáló változásokra, a magyar, illetve a kisebbségi magyar nemzeti irodalmak helyzetének új színterére és lehetőségeire, melyben pótolhatatlan szerep jut a kontextus jelentőségét felismerő és hangsúlyozó vizsgálódásoknak” (10. old.). Az értékek, a kontextus, a sajátosságok és az identitás köré szerveződő tanulmányokban annyi az információ és a megfontolásra érdemes gondolat, hogy jelen sorok írója is a bőség zavarával küzd, mert nem tudja eldönteni, hogy a recenziónban melyiket emelje ki, melyiket ajánlja az olvasók figyelmébe. Az, aki a kötetről az interneten is szeretne informálódni, a BookHouse Könyvdiszkont következő ajánlását olvashatja: „A kivitelében is igényes kötet a szlovákiai magyar irodalom kulturális, szociológiai, regionális kérdései, illetve kapcsolatrendszere iránt komolyabban érdeklődők, elsősorban irodalomtörténészek figyelmére számíthat”

(<http://pentek9piac.blogspot.com/2011/07/alaban-ferenc-az-emancipalt-kontextus.html>). Ez az ajánlás álláspontunk szerint egy apró kiegészítésre szorul, hiszen *Az emancipált kontextus* nyelvvel, kulturológiával, nyelvpolitikával és fordítással foglalkozó alkalmazott nyelvészek számára is fontos ismereteket tartalmaz. A továbbiakban ezek közül emelünk ki néhányat. Először a nyelv és a kultúra kapcsolatáról szólnunk.

A kultúra szorosan összekapcsolódik a nyelvvel, amely a közösség kommunikációs eszköze. A nyelv, amely kultúrába ágyazottan funkcionál, és a kultúra, amelyet a nyelv közvetít, nemzedékről nemzedékre öröklődik. A szlovákiai magyar kultúrát olyan egyének alkotják, akiknek anyanyelve, így elsődleges kommunikációs eszköze is a magyar nyelv, és akik közös hagyományokat ápolnak, továbbá saját irodalmuk van, amely a kisebbségi lét problémáit tükrözi, és azt, ahogy az emberek mint egy nemzeti és nyelvi kisebbség tagjai a környező valóságot látják és értelmezik.

Azok, akik szociológiai szempontból vizsgálják a kultúrát (Padden–Humphries 1988), a következő összetevőit különböztetik meg: *nyelv, értékek, hagyományok, normák és identitás*. Jóllehet a szerzőnek nem ezen modell létjogosultságát állt szándékában bizonyítani, a kultúrának ezen öt kritériuma közül négy *Az emancipált kontextus* című kötetben a szlovákiai magyarság mint nyelvi kisebbség irodalma alapján is kimutatható.

Szlovákiában a magyar nyelv használata egy sajátos kultúrához való tartozást jelent, amelynek népszerűsítésében a kisebbségi magyar irodalomnak van „kisugárzó szerepe”. A kisebbségi magyar nemzeti irodalom magyarul íródik, azaz egynyelvű. Alapvető feltétel, hogy a magyar anyanyelve legyen az írónak vagy a költőnek. A nyelv tehát összekötő kapocs a különböző szövegek mint irodalmi alkotások között.

A *nyelv*, a magyar közösség anyanyelve *identitásjelölő* funkciót tölt be. Az emberek jelentős része nem azért tartja magát magyarnak, mert állampolgárságaként ezt jelöli meg, hanem azért, mert a magyar nyelvet tartja anyanyelvének és azonosul a magyar kultúra történelem folyamán kialakult normáival, értékeivel és hagyányaival. Az irodalmi alkotásokban a nyelv az üzenetközvetítésnek, ugyanakkor a regionális írói és költői magatartás kifejezésének, valamint az értékteremtésnek is az eszköze. A kisebbségi irodalmak nyelvi kifejező eszközeinek sorában például említésre méltó az irónia, „amely hatására általában nevetségessé válik az, amit túl komolyan állítunk, mivel valójában kétértelmű beszédmód” (21. old), amely a befogadói értelmezés eredményeképpen bontakozik ki. Sajátos változata segítségével, amely a közép-európai irodalmakban, így a szlovákiai magyar irodalomban is jelen van, kritizálható a hatalom, a társadalom és a politika. Az irónia az alapjelentésen kívül nyelvi többletet, azáltal *értéket* teremt, amelyet csak a beavatottak értenek.

Míg az említett, kultúrára vonatkozó szociológiai modellben az *értékek* az érthető kommunikáció fontosságát, irodalmi és művészeti értékek létrehozását jelentik, úgy gondolom, a szlovákiai magyar irodalom vonatkozásában inkább helyénvaló, hatékony és meggyőző kommunikációról kell beszélni, mert a kisebbségben élő magyarság számára inkább ez jelenti az *értéket*. Hátrány-e, probléma-e kisebbségben élni? Milyenben a szerző erre a kérdésre keresi a választ – és előre bocsátja, hogy ez akkor jelent hátrányt és terhet, ha nem jól kezeljük –, kifejti, hogy a kisebbségi irodalmat képviselő írónak megvan a maga küldetése. A haza, a szülőföld másként jelenik meg a szlovákiai magyar irodalomban, mint a többségi társadalom irodalmában. Ennek következtében a magyar nyelven megjelenő irodalmi alkotások másfajta értékek teremtésére törekszenek. Feladatuk egyrészt az olvasó kulturális identitásának kialakítása, másrészt olyan értékek megteremtése, amelyek figyelembe veszik az egyetemes magyar kultúra törekvéseit és irodalmi értékeit. Mindehhez szervesen kapcsolódik a történelmi tapasztalatokon alapuló *hagyományok* megismertetése is, amely általában a kulturális szokások megőrzésére vonatkozik. Adott esetben jelentheti a régi irodalmi értékek megőrzését, azok továbbfejlesztését és más irodalmakról való kép kialakítását. A kisebbségi nemzeti irodalom a hagyományokból mint forrásokból táplálkozik, ugyanakkor a perspektívák, a fejlődés irányait is meghatározza. Egyik irány a magyar nemzeti irodalomba való integrálódás, a másik a regionális tájékozódásnak, a szülőföld élményeinek és tapasztalatainak az iránya.

A kisebbségi irodalmi alkotások feladata az emberek kulturális identitástudatának alakítása a sajátos nemzetiségi jegyek alapján, továbbá olyan kulturális, irodalmi és esztétikai értékek létrehozása, „amelyek segítségével felzárkózhatott az egyetemes magyar kultúra és irodalom törekvéseihez és eredményeihez” (111. old.). Ezt a gondolatot a szerző Pomogáts Béla szavait idézve is megerősíti: „A nemzetiségi irodalom ott talált igazán ma-

gára, s ott érte el az egyetemes magyar irodalom színvonalát, ahol ... a nemzeti önismeret, illetve a művészi egyetemesség igénye találkozott, s teremtő kölcsönösségben hozta létre az irodalmi alkotást” (111. old.; Pomogáts 1977: 114). Mint ahogy a szerző kifejti, vannak ezzel ellentétes vélekedések is, amelyek a kulturális identitás hiányára, ezáltal az emlékezés elvesztésére utalnak.

Az Európai Unió kultúrákat és nyelveket átfogó kezdeményezései az európaiság eszméjét, a sokféleségben is az együttműködést szorgalmazzák. Céljuk egymás jobb megismerésének elősegítése, az eltérő kultúrák közötti párbeszéd és az elfogadható egymás mellett élés biztosítása. Arra irányuló állásfoglalások látnak napvilágot, hogy a nyelvi sokféleségben is egységre, egymás megértésére kell törekedni, mert a sokszínűségben értékek és lehetőségek rejlenek. Az Unió nyelvi sokszínűsége hatással van az európai identitás kialakulására, vagyis a világra való nyitottságra, ugyanakkor a történelmi és kulturális örökség tiszteltetésben tartására, az emberek szociális, kulturális és szakmai életére, továbbá a tagállamok gazdasági, tudományos és politikai együttműködésére. Mindez új jövőképet teremt a kisebbségi irodalmak, köztük a szlovákiai magyar kisebbségi irodalom, ugyanakkor a szlovák-magyar viszony új alapokra helyezése számára is. Az európai identitás megteremtése új feladatokat ró majd az oktatásra és növeli a fordítók és tolmácsok feladatait is.

Külön említést érdemel, hogy a beszercebányai Bél Mátyás Tudományegyetem élen jár a multikulturalizmus és a multilingvizmus ügyének felvállalásában és a különböző kultúrák közötti párbeszéd kialakításában, a fordítók, tolmácsok és filológiai szakemberek komplex tantervi programok szerinti, magas színvonalú képzésében. Mindezt annak érdekében teszik az egyetem oktatói, hogy a lehető legtöbb szakterületen nyitni tudjanak az európai szellemiség irányába, ugyanakkor képesek legyenek átadni az oktatott nyelvek és irodalmak által képviselt sajátos értékeket. Annak érdekében, hogy a különböző kultúrák között a párbeszéd egy tágabb perspektívában, emancipált kontextusban valósuljon meg, rendkívül sokat tett Alabán Ferenc professzor (PhDr, DSc), a beszercebányai Bél Mátyás Tudományegyetemen működő Filológiai Kar Hungarisztika Tanszékének tanszékvezetője, aki a kisebbségi magyar irodalom művelője, oktatója és egyben kutatója is. Könyvét mindazok figyelmébe ajánlom, akik számára fontos az irodalom, a nyelvpolitika, a nyelvoktatás, a fordítás és a tolmácsolás, és akik azt vallják, hogy szükség van a különböző kultúrák közötti kölcsönös megértésre és toleranciára.

Irodalom

<http://pentek9piac.blogspot.com/2011/07/alaban-ferenc-az-emancipalt-kontextus.html>

Padden, Carol – Humphries, Tom 1988. *Deaf in America: Voices from a Culture*. Harvard University Press, MA.

Pomogáts Béla 1997. Az összefogás jegyében. In: *Kisebbségben és magyarságban*. Dunaszerdahely: Nap Kiadó.